

Roma İmparatorluk Dönemi Sikkelerinde Yer Alan Gastronomik Unsurlar (Gastronomic Elements in Roman Imperial Coins)

* Tulga ALBUSTANLIOĞLU^a , Hakan GÜLEÇ^b

^a Başkent University, Faculty of Fine Arts, Design and Architecture, Department of Gastronomy and Culinary Arts, Ankara/Turkey

^b Başkent University, MS, Institute of Social Science, Department of Gastronomy and Culinary Arts, Ankara/Turkey

Makale Geçmişi

Gönderim Tarihi:04.02.2020

Kabul Tarihi:24.03.2020

Anahtar Kelimeler

Antik Roma
Sikke
Roma sikkeleri
Gastronomi

Öz

Antik Roma geniş bir coğrafyada var olmuş ve her alanda dönemine damgasını vurmuştur. Antik Mısır ve Helen'den etkilenen Roma mutfacı, İtalyan ve Fransız mutfacını etkilemiş ve bu etkileşim günümüze kadar gelmiştir. Bu çalışmada, Antik Roma İmparatorluk sikkeleri, yazılı kaynak olarak, üzerindeki gastronomik unsurlara bakılarak, dönemin mutfacı, yiyecek ve içecek kültürü hakkında bilgi edinilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, basılı ve internet katalog kaynaklarının doküman incelemesi yapılmıştır. Dönem kültüründe iz bırakmış ve hristiyan dininin kabulüne kadar geçen pagan inancındaki tanrı ve tanrıçaların yiyecek-içeceklerle nasıl uyumlandırıldığı, Abundantia (bolluk, bereket), Annona (tahıl hasadı), Concordia (uyum, ahenk) ve Felicitas (mutluluk) gibi insan suretine dönüştürülmüş personifikasyonlarla gastronomik unsurların nasıl betimlendiği, topluma politik ve dinsel mesajların gastronomik unsurlar üzerinden nasıl verildiği incelenmiştir. Araştırma sonunda, Antik Roma sikkelerinde o döneme ait çeşitli meyveler, tahıl benzeri bitkiler, çeşitli hayvanlar, yiyecek-içecek araç gereçleri, çiftçilik ve balıkçılık betimlemeleri görülmüştür. Roma tanrı ve tanrıçaları ile personifikasyonlarda da gastronomik unsurlara rastlanmış olup, bu durum dönem yiyecek-içecek kültürünün daha iyi anlaşılmasına olanak sağlamaktadır.

Keywords

Ancient Rome
Coin
Roman coins
Gastronomy

Abstract

Ancient Rome existed in a large geographical area and left its mark during its age in all fields. Roman cuisine which was affected from Ancient Egypt and Hellenistic cuisines was affected from French cuisine and this interaction has existed up to now. Gastronomic factors on coins of Ancient Roman Empire were investigated by document research. It was examined how Gods and Goddesses in the pagan belief which marked the culture of the era until acceptance of Christianity were adapted into food and drinks, and how gastronomic factors were depicted with personifications such as Abundantia, Annona, Concordia and Felicitas and how political and religious messages were given to people through gastronomic factors. At the end of the research, figures of various fruits, grains, animals, food and beverage equipment, agriculture and fishing were found in antique Roman coins. Gastronomic elements were encountered in Roman gods and goddesses and personifications which enables us to better understand the food culture of the period.

Makalenin Türü

Araştırma Makalesi

* Sorumlu Yazar

E-posta: tulga@baskent.edu.tr (T. Albustanlıoğlu)

DOI: 10.21325/jotags.2020.557

GİRİŞ

Bir döneme damgasını vuran Roma İmparatorluğu ulaştığı geniş coğrafyada, Kartacalılar, Keltler, Germanler, Mısırlılar, Persler ve Helenler gibi farklı uygarlıklarla kültür, sanat ve ticaret etkileşimi içinde olmuştur. Bu etkileşim geçmişten günümüze yaşayan bir yapı olup, gastronomi alanında da kendisini göstermektedir. (Ciğerim, 2001, s. 50), Anadolu mutfağının Mısır mutfağının gelişimine katkı sağladığı, onunda birçok ülke mutfağının temellerini dayandırmış olduğu Antik Helen mutfağına etki ettiği ve devamında Roma ardından İtalyan, Fransız ve İngiliz mutfağına uzanan bir ilham kaynağı olduğunu belirtmektedir. Bütün bu etkileşimler sonucunda da, toplumların kendi öz benliklerini yansıtan mutfak kültürlerinin oluştuğu söylenebilir. Geçmiş kültürleridaha iyi anlaşılması ise o döneme damgasını vuran resim, heykel, mimari eserler ve yazılı metinler gibi somut değerlerin incelenmesi ile sağlanabilir. Geçmiş dönemde kullanılan sikkelerde o dönemdeki toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı hakkında bilgiler verir ve onları daha iyi anlamamızı ve yorumlamamızı sağlar. Gelişiminin zirvesinde, Roma İmparatorluğu herhangi bir sanayi öncesi toplum kadar yoğun ve çeşitlendirilmiş bir tarım ekonomisi rejimine sahipti. Çok çeşitli gıdalar için geniş ve zengin kentsel pazarların varlığı, mükemmel bir ulaşım altyapısı, ticaretin güvenliği ve deniz taşımacılığının kolaylığı, İmparatorluk ve ötesinde etkileyici tarımsal üretim seviyelerini teşvik etmiştir. Başlıca tarımsal teknikleri, dönüştürülebilir hayvancılık, ürün rotasyonları, ağır gübreleme, drenaj ve sulama, budama ve aşılama ve geliştirilmiş yem bitkileri üretiminin etkileyici bir ölçekte uygulanmıştır. Bazı eyaletler, özellikle Kuzey Fransa, Almanya, Mısır, Kuzey Batı İspanya, Filistin ve Anadolu daha az kentleşti ve Greko-Romen yoğun karma tarım modeline tamamen entegre olmasa da hayvancılık, yeni mahsuller ve yeni tarım teknikleri ve en önemlisi tarımsal ürünler İmparatorluğun ekonomik gücünün de bir doğal sonucu olarak eyaletlerde hızlı bir gelişim göstermiştir. Roma imparatorluğunun o dönemdeki büyüklük ve gücünü daha iyi anlayabilmek için, aynı topraklarda bugün yaklaşık otuz devletin yer aldığını göz önüne getirmek yeterli olacaktır. Kuzey Afrika'dan, İngiltere'ye Atlantik kıyılarından Kızıldeniz'e kadar uzanan geniş bir alanda altmış milyon insanın yaşadığı bu dev imparatorluğun nüfusu o dönemdeki dünya nüfusunun 1/5'i kadardır (Bowman,2013, s. 15-18.). Geniş topraklar ve yüksek nüfus imparatorluğun gücünün ve zenginliğinin bir ölçüsü olarak değerlendirilebilir. Nitekim MÖ. 225-25 yıllarını kapsayan zaman diliminde imparatorluk nüfusu onbeş kat artarak, dört milyondan, altmış milyona yükselmiştir. Ancak imparatorluğun gelirlerindeki artış ise çok daha çarpıcıdır; aynı dönemde imparatorluğun gelirlerindeki artış aynı para birimine göre yüz misline ulaşmıştır. Yeni ülkelerin ele geçirilmesi, yeni gelir kaynaklarının elde edilmesi yoluyla imparatorluğun her geçen gün güçlenip zenginleşmesi *Suetonius* tarafından ilk imparator Augustus'a izafen '*Altın oltayla balık tutma*' şeklinde ifade edilmiştir (Hopkins, 1980, s. 110-119).

Başlangıçta 'taşralı' olarak nitelenen ve küçümsenen eyaletlerin sanat ve kültür değerleriyle yaşam biçimleri, zamanla karşılıklı etkileşimin bir sonucu olarak gerek Roma'da, gerekse eyaletlerde yeni bir yaşam biçiminin ve sanat anlayışının doğmasına sebep olmuştur. İmparatorluğun bu dönemde ulaşmış olduğu güç ve zenginliğin bir göstergesi olarak sadece Roma'nın M.Ö. I. yüzyıl sonundaki nüfusunun bir milyon olduğunu göz önüne almak yeterli olacaktır. Ana karakteri bir tarım ekonomisi olan Roma'nın ekonomik tarihini Krallık, Cumhuriyet ve İmparatorluk şeklinde üç bölüme ayırmak mümkündür. Bu üç bölüm basit tarım ekonomisi, siyasi ayrılma ile ortaya çıkan liberal ekonomi ve imparatorluk ekonomisi olarak sınırlandırılabilir (Sirago, 1995, s. 115-146.).

Romalı hukukçular ekonomik hakları emniyete almaya ve halka refah yolunu açık tutmaya önem vermişlerdir. Roma'da sosyal anlamda problemler başladıktan ve kıtlık tehlikesi belirdikten sonra ekonomik meseleler fikir

hayatında tartışılmaya başlamıştır. (Sirago, 1995, s. 115-146) Savaş masraflarının ağırlığı, işsiz kalabalıkların Roma sokaklarını doldurması, fethedilen ülkelerden gelen ürüne yerli çiftçilerin rekabet edememesi ve imparatorluğun ekonomik hayata müdahalesi geçim şartlarını ağırlaştırmıştır (Hollander, 2018, s. 65-48). 1. Yüzyılda yaşamış olan Columella "De Rustica" (Columella, 1941: Kitap III, s. 226) isimli eserinde, tarımdan başka hayvancılık ve ağaç bakımı konulan üzerinde durmuştur. Tarla ekiminin yanında, ormancılık, meyvecilik ve hayvancılığın da önemini belirtmiştir. Toprağı gelişi güzel sürmenin tam istifadeye engel olduğunu, hayvanların kümeste veya mandıralarda bakımının daha verimli sonuçlar vereceğini düşünmüştür.

Kavramsal Çerçeve

Antik Roma'da Yemek, Tarım ve Ticaret

Antik Roma Cumhuriyet ve sonrası İmparatorluğu günümüzün İtalya'sından başlayarak, batıda İngiltere ve İspanya, doğuda Anadolu ve Mezopotamya, kuzeyde Doğu Avrupa ve Karadeniz, güneyde Fas Mısır ve Arabistan'a kadar çok geniş bir coğrafyada hüküm sürmüştür. Bu coğrafyanın Akdeniz iklimi, sub-tropikal ve karasal iklim zenginliği, çok çeşitli tarımsal ve hayvansal ürünlerin yetişmesine olanak sağlamıştır. Mısır mutfağının Antik Yunan mutfağını etkilediği, Antik Helen mutfağının ise Roma mutfağının temellerini oluşturduğu söylenebilir (Düzgün ve Durlu, 2015, s. 4). Helen ve Roma mutfağının baskın tatları arasında *silphium*, bal, sirke, *garum* ve bol miktarda taze, kuru ot ve baharat sayılabilir (Aksoy vd, 2016, s. 54-62). Romalılar ve Helenler, *silphium*'un sap ve köklerinden elde edilen özsuğunu, özellikle et ve balıkları çeşnilendirmek amacıyla kullanmış, ayrıca yapraklarını da sebze gibi pişirmişlerdir. Yemeklerde kullanmalarının yanı sıra, şifalı özellikleriyle de tanınan nadir bir bitki olarak görülmüştür. Yalnız Kyrene'de (Libya) yetiştirilen bu bitki öyle değerliydi ki, Roma devlet hazinesindeki altın ve gümüşlerin yanında saklanmıştır. Fakat bilinmeyen nedenlerden dolayı 1. yüzyılda yok olmuştur (Dalby ve Grainger, 2001, s. 17-18).

Güney İspanya, Portekiz ve Fas'da balık işleme fabrikaları, *Cetaria*, vardır ve bunlardan *garum* balık sosu başta olmak üzere çeşitli ürünlerde edilmiştir (Natale, 2014, s. 2830). Romalı Apicius'un, ilk yemek kitabı '*De Re Coquinaria*'ya göre *garum* sosu Antik Roma mutfağın olmazsa olmazıdır (Civitello, 2004, s. 40; Gürsoy, 2014, s. 47-58). Roma'da, soyluların dışında genelde evlerde mutfak yoktur, bu da sokak yemeklerini ortaya çıkarmıştır. Sokak satıcıları düşük sınıftan halka temel besinleri olan ekmek ve tahıl macunlarını satmaktadır (Civitello, 2004, s. 45). Roma'nın yetiştirdiği filozof ve siyaset adamı Cicero MÖ. 1.yüzyılda Roma'ya buğday sağlayan yerleri Sardunya, Sicilya ve Kuzey Afrika olarak belirtmektedir. Bir sonraki yüzyılda ise buğday Roma'ya kara yolundan ziyade deniz taşımacılığı ile ulaşmaktadır (Albustanlıoğlu, 2019, s. 1345). Roma'daki şehir limanları buğday, şarap, zeytinyağı gibi ürünlerin taşınmasında önemli roller üstlenmiştir. Antik dönem Helen ve Roma uygarlıklarının yemek kültüründe zeytin ve zeytinyağının da önemli bir yeri olduğu da belirtilmelidir (Kaplan ve Karaöz Arıhan, 2012, s. 8). Buğday ekmeği Roma beslenmesinin temeliydi ve *annonae* aracılığıyla Roma, *Constantinopolis* ve diğer büyük şehirlerde serbest veya sübvansiyonlu olarak (zeytinyağı, şarap ve domuz eti) imparatorluk kontrolü altında dağılımı sağlanıyordu. Agronomistler ve birçok çiftçi hayvancılık, şarap, zeytinyağı, meyve ve sebzelerde daha fazla kar elde ederken, tahıl ve baklagillerin yetiştirilmesi en yoğun karma tarımın önemli bir parçası olmaya devam etmiştir. Zamanla yüksek kalitede buğday, arpa, darı, bezelye, bakla, barbunya, nohut ve mercimeğin yanı sıra, tarla bitkileri yemek üretiminde veya yemlik olarak da yaygın şekilde yetiştirilmiştir. Roma çiftçiliğinde iş hayvanları yün, et, süt ve peynir, hayvansal yağlar, deri veya parşömen derisi, hatta el sanatları endüstrisi için kemikler gibi hayvansal

ürünlerin satışı, tutkal ve gübre kritik bir gelir ve sermaye kaynağıydı (Rathbone, 1991, s. 150-175). Bozkırlar ve dağ meraları, genellikle yaylacılık sistemi kullanılarak büyük miktarlarda koyun sürülerini yetiştirmek için tahsis edilmiş ve Roma hayvancılık sistemine entegre edilmişlerdir. Bugünkü standart tavuklar kadar büyük olan birçok farklı tavuk türleri yetiştirildi. Ördek, kaz ve geyik eti de sık kullanılan ürünler arasında yer almışlardır. Roma sofralarında karaca, geyik, yaban domuzu, tavşan, karabatak, tavus kuşu, sülün, bıldırcın, orman tavuğu, keklik de dahil olmak üzere sofralarda tüketilmek üzere üretilmişlerdir. Ağaçkakan, kuğu, siyah *capercaillie*, flamingo ve devekuşu da diğer egzotik ürünler arasında yer almıştır. Balık ve deniz ürünleri hem popüler hem de prestijliydi, deniz balıkçılığı Roma tarım ve hayvancılık ekonomisinin en yoğun sermaye dalı haline getirilmiştir (Kron, 2008b, s. 95-101). Antik Akdeniz diyeti, tahıllar, sebzeler, zeytinyağı ve şarap gibi bugün bile restoran menüleri ve mutfak masalarına hâkim olmaya devam eden dört temel madde etrafında dönüyordu. Deniz ürünleri, peynir, yumurta, et ve pek çok meyve de bunları karşılayabilecek ekonomik durumu olanlara açıktı. Romalılar, aynı zamanda, tuzlu yemeklerden depolamaya kadar farklı teknikleri kullanarak yiyeceklerini işlemek ve korumak konusunda ustaydılar. Soslar, otlar ve egzotik baharatlar Roma yemeklerinin hazırlanmasında önemli bir unsurdu (White, 1970, s. 54-62). Balık ve kabuklu deniz hayvanları da yapay tuzlu ve taze su havuzlarında yetiştirilmişti. Olgunlaşmış bütün küçük balıklardan veya daha büyük balıkların içinden yapılan balık sosu, *Garum*, aroma olarak son derece popülerdi. Kerevit ve yengeçler menünün önemli besinleriydi. Kabuklu deniz hayvanları midye, istiridye ve tarak masaların vazgeçilmezlerinden sayılabilirdi (Kron, 2008a, s. 95-98).

Roma İmparatorluğu, geniş bir pazardı. Ticaret, göreceli olarak gelişmişti. Sistemli yollar, deniz ve nehir taşımacılığı, diğer bölgelerle olan ticareti kolaylaştırmıştı. Akdeniz ticaretinin en önemli kalemi ise tahıldı. Tahıl, Roma'ya İtalya dışından geliyordu. Mısır ve Kuzey Afrika ise buğdayın ana kaynakları arasında bulunmaktaydı. Her yıl Tiber Nehri'ne 6.000 tahıl gemisi girdiği tahmin ediliyor. Zeytinyağı ve şarap ise, tahıllardan sonra gelen önemli ticari mallar arasında yer almaktaydı (Hopkins, 1980, s. 105-110). Zeytinyağı daha çok Güney İspanya'dan geliyordu. Tuzlu etler ve balık, taze ve kuru meyve ve diğer yiyecek maddeleri, ticarî faaliyetler içerisinde önemliydi. Bakır, kalay, kurşun, altın gibi madenler ve şarap, köle gibi mallar, Mısır üzerinden Hindistan'a gitmekte, karşılığında ipekli kumaş, pamuk pirinç, karabiber ve diğer baharatlar gelmekteydi. Roma'nın Avrupa'daki bölgeleri, Doğu'dan ithal ettikleri lüks mallar karşılığında kıymetli madenler ihraç ediyorlardı. İmparatorluğun kudretli dönemlerinde ekonomik açıklar, eyaletlerden alınan haraç ve vergilerle kapatılabiliyordu (Rathbone, 1991, s. 65-76). Siyasi hâkimiyetin azalmaya başladığı 3. Yüzyılda, dış açıkların kapatılabilmesi ve artan imparatorluk masraflarının karşılanabilmesi için gümrük vergileri yükseltildi. Tahıl, zeytinyağı, şarap, tuz ve demirin ihracatı yasaklandı. Ticaret, para ve kredi sistemlerinin gelişmesine olanak sağladı. Baharatlar, özellikle, tat kombinasyonları sonsuz çeşitlilik sunmaktaydı. Antik kaynaklarda 142'den fazla farklı tür tespit edilmiştir. Bunlar çoğu zaman Asya'dan gelmiştir. Doğrudan deniz yollarının Mısır ve Hindistan'a açılmaya imkân sağladığı 1.yüzyıldan itibaren çeşitlilik daha çok artmıştır. Bu egzotik baharatlar arasında zencefil, karanfil, hindistan cevizi, zerdeçal, kakule, tarçın ve biber bulunmaktaydı. Fesleğen, biberiye, adaçayı, defne, dereotu, rezene, kekik ve hardal gibi lezzetli katkı maddeleri de Roma sofralarını süslemeye başlamıştı (Bowman, 2013, s. 235-265).

Antik Roma pagan inanışında *Fornax* (fırın tanrıçası), *Pomana* (meyve tanrıçası), *Flore* (çiçek tanrıçası), *Vesta* (ocak tanrıçası), *Ceres* (tarım ve bereket tanrıçası) ve *Diana* (av ve avcılık tanrıçası) mutfak kültüründe çeşitli şekillerde betimlenerek, topluma bereket, bolluk, huzur ve mutluluk vaat etmiştir.

Roma İmparatorluğu'nda Tarımsal Verimlilik, Uzmanlık ve Arz

Geç Cumhuriyet, *Julio-Claudius* ve *Flaviuslar* dönemi imparatorları sayısız büyük villa ve müreffeh çiftliklerle dolu bir görünüm sunan İtalya, Güney ve Batı İspanya, Kuzey Afrika ve Güney Fransa'da tarımda bir patlama olarak ifade edilecek etkileyici bir gelişim ve ilerleme dönemi yaşanmıştır. Tarım ve tarım ekonomisi anlamında uygulanan tekniklerin birçoğu daha önce antik Helen ve Kartaca'lı agronomları tarafından geliştirilmiş olmasına rağmen, Greko-Romen agronomisinin sofistike ve üretkenliği için en etkileyici kanıt, imparatorluğun bu dönemi yansıtan önemli kaynaklarından gelmektedir. *Virgil*, *Varro*, *Columella*, *Pliny* ve geç antik çağda, *Palladius* tarım devriminin başlarında olduğu gibi tarımın yanında hayvancılığın da tarım sistemi içinde çiftçiliğe tam entegrasyonunun önemini vurgulamışlardır (Tchernia, 1986, s. 67-82). Roma İmparatorluğu yeni tarım ekonomisi sayesinde özellikle İtalya ve Afrika'da on ila on beş kat tahıl verimi elde edebilmiştir (Bowman, 2013, s. 36-39). Tarım sürecinin bir parçası olarak şarap üretimi için de iyi bir planlama ve organizasyon sonucunda üzüm bağları en yüksek verimle üretime geçmişlerdir (Billiard, 1913, s. 78-92). Hayvancılık Roma ekonomisi için verimliliği son derece yüksek alanlardan birisidir. Tüm bunlara ek olarak zeytinyağı preslerinin kapasiteleri ve büyük yeni meyve çeşitlerinin arkeobotanik kanıtları üzerine yapılan çalışmalar, zeytin, meyve ve fındık yetiştiriciliğinin de önemli gelişme gösterdiğini doğrulamaktadır. Romalıların emeği örgütlenme becerisi, drenaj ve sulama gibi mühendislik başarıları da tarımın verimliliğini artırmada önemli bir rol oynamıştır. Po vadisinin drenajı ve ayrıntılı bir su yolu sistemi ve drenaj hendekleri kullanılarak ağır kil topraklarının ve zengin alüvyon düzlüklerinin kapsamlı bir şekilde kullanılmasını kolaylaştırmıştır. Öküzlerin kullanıldığı tekerlekli pulluklara, çok çeşitli dişli tırmıklara ve hatta *vallus* adı verilen basit bir hasat makinesi de dahil olmak üzere profesyonel olarak üretilen demir aletlerin yaygın kullanımı ile tarımsal verimlilikte büyük bir gelişme sağlanmıştır (Kolendo, 1980, s. 124-126). Roma kenti büyüdükçe, düzenli bir gıda arzı talebi arttı. Özel teşebbüs vatandaşların ihtiyaçlarını büyük oranda karşıladı. Yiyecek çoğunlukla İtalyan anakarasından, Sicilya ve Sardunya gibi daha büyük adalardan gelmiştir. Cumhuriyet döneminde müttefik ülkelerden gıda maddeleri temin etmek suretiyle halkın lehine olacak çalışmalar yapılmıştır. *Gracchus*, vatandaşlar için makul bir fiyata belirlenmiş aylık bir kota, *Frumentatio*, kurma yolundaki en popüler adımı attı (MacCulloch, 2017, s. 45-56). *Augustus*, özellikle tahıl olmak üzere gıda maddelerinin düzenli arzını denetlemekle görevli bir kişi, *annona*, atayarak imparatorluk idaresi tarafından kontrol sağlamıştır. 2. Yüzyıldan itibaren halka zeytinyağı; 3. Yüzyılda ise yoksul vatandaşlara teşvik kapsamında domuz eti ve şarap da verilmiştir (Flach, 1990, s. 58-84). Daha sonraları imparatorlukta güç kaybı yaşandığı için varlıklı kişiler ve dini kurumlar düzenli bir gıda tedarikini sürdürme sorumluluklarının bazılarını devralmıştır. Vatandaşlar yiyeceklerini özel pazarlarda, *Macellum*, satın almışlardır. Bunlar, açık havada halka açık forumlarında yapılmıştır. 2. Yüzyılda Roma'da Traianus Forumu adı verilen antik alışveriş merkezi en ünlü ve en büyük yerlerden biriydi. Roma dışındaki yerleşimlerde genellikle haftalık pazarlar kurulurdu. Kırsal kesimdeki özel mülkler kendi pazarlarını da elinde tutabilir ve ürünlerini çevredeki halka doğrudan satabilirdi.

Antik Roma'da Sikkeler

Antik Roma'nın kuruluşu MÖ. 753 yılına kadar dayanmakta olup, ilk sikke basımı MÖ 3. Yüzyıl başlarında başlamıştır (Tekin, 1994, s. 11). Önceleri dikdörtgen bronz parçalarından ve dökme kalıp tekniğiyle hazırlanan ve ticarete mal alışverişinde kullanılan sikkelerden ilki MÖ. 269'da "*aes grave*" adı altında İtalya'da basılmıştır (Atlan, 1976, s. 14). Sikkeler sonraları darp tekniğiyle basılmaya başlanmıştır (Tekin, 1994, s. 12). Romalılar ticarete

daha kolay kullanım sağlaması için gümüş ve bakır, bronz (bakır kalay karışımı) basılmış paralara ihtiyaç duymuşlar ve bunun sonucunda gümüş “*didrahmiler*” ve bronzdan yarım ve tam “*litreaeler*”i basmaya başlamışlardır. Romalıların erken dönemlerde darp ettikleri sikkelerin üzerlerinde yer alan ikonografik unsurları Helen sikkelerinden aldıkları düşünülmektedir (Howgego, 2005, s. 78) ve tek farkı, Roma’ya ait olanlarda önceleri “*ROMANO*”, sonraları ise “*ROMA*” yazısının yer almasıdır (Tekin, 1994, s. 12).

Sikkeler altın olarak da basılmış olup, birimi “*Aureus*”dur (4.67 gr) (Bilici, 2002, s. 3-4). Bakır sikke bastırma yetkisi 262 yılına kadar senatoya aitti. Altın ve gümüş sikke bastırma yetkisi ise sikkeyi darp ettiren imparatora aittir (Baydur, 1998, s. 9). İmparatorluğun standart gümüş sikkelerinden biri olan *Denarius* (3,89-2,37 gr) olup, MÖ. 180 ile 296 yılları arasında kullanılmıştır (Klawans, 1959, s. 14). Cumhuriyet ve imparatorluk dönemlerinde kullanılan bakır sikkelerin birimi ise AS (10,92 gr)’dır. 3. yüzyıl ortalarında bronz sikkeler de basılmaya başlanmıştır. Bakır sikke basımı ise 3. yüzyıl sonunda sona ermiştir (Bilici, 2002, s. 4). Sikke basımının en önemli unsurlarından biri devletin ödeme aracı olmasıdır. Cumhuriyet döneminde askeri ve buna benzer acil durumlar için üretilen altın sikkeler oldukça nadir olarak karşımıza çıkmaktadır (Özbay, 2019, s. 8). Roma sikkelerinin ön yüzlerinde imparator veya ailesinden birinin büst şeklinde portresi vardır. Bazen sikkenin ön yüzünde birden fazla portre görülebilir. Portreler profilden gösterilmiş olup, Doğu Roma sikkelerinde cepheden görünüm vardır. Portre çevresinde ise imparatora ait latince ünvan ve isimler, harf ve kısaltmalar bulunmaktadır. Roma sikkelerinin arka yüzlerinde ise mimari yapılar, hayvanlar, semboller, tanrı ve tanrıçalar, soyut kavramların insan formunda resmedilmesi olan personifikasyonlar bulunmaktadır. Sikkelerin arka yüzleri arasında bunulun ve üzerinden gastonomi ile ilgili unsurları barındıran ve bununla ilgili referanslar veren tanrı, tanrıça ve personifikasyonlar şu şekilde sıralanabilir. *Abundantia*; bolluk ve bereketi temsil eden personifikasyondur (Tekin, 1994, s. 16). *Annona*; hasat anlamındadır. Elinde başak ve bereket boynuzu tutan kadın şeklinde betimlenen personifikasyondur. *Annona*, sikkelerde gemi pruvasına oturmuş şekilde betimlenerek Roma’nın buğday ithal ettiğini göstermektedir (Tülay, 2001, s. 22). *Axos* ve *Kydnos*; nehir tanrıçasıdır. Bolluk ve berekete referans yapılmaktadır. Antik dönemde yerleşim, nehir kıyılarında olup, buradan denizlere ulaşım, ticaret ve tarıma katkısı önemlidir. *Ceres* tarım ve bereket tanrıçasıdır, Helen mitolojisindeki *Demeter* ile eş tutulmuştur (Özbay, 2019, s. 27). *Concordia*; uyum, anlaşma, ahenk personifikasyonudur (Tekin, 1994, s. 16). Roma vatandaşları arasındaki uyumlu yaşantıyı temsil eder (Tülay, 2001, s. 56). *Concordia*, elinde asa, *patera* ve içinde meyvelerle dolu bereket boynuzu, *cornucopia*, tutan kadın şeklinde betimlenmiştir. *Diana*; av ve avcılık tanrıçasıdır. Ok ve yay ile betimlenirken, avcılığa gönderme yapılmaktadır. *Dionysos/Bacchus*; şarap tanrısıdır. Üzüm, üzüm bağları ile betimlenmektedir. *Felicitas*; mutluluk personifikasyonudur (Tekin, 1994, s. 16). Elinde *caduceus* ile bereket boynuzu tutan kadın şeklinde betimlenmiştir (Arslan, 1992, s. 163), Grekçe karşılığı “*Eutykheia*”dır (Tülay, 2001, s. 82). *Fortuna* (*Tykhe*); kader tanrıçasıdır. Zeytin dalı, bereket boynuzu, *patera* ve gemi dümeni tutan kadın olarak betimlenir. *Fides*; verilen söz anlamında olup, iyi niyeti ve güveni temsil eder. Meyve sepeti ya da *patera* ve bereket boynuzu tutan yaşlı kadın olarak betimlenmiştir. Ordunun sadakati olarak kullanıldığında elinde *standart* tutan kadın olarak da betimlendiği bilinmektedir (Tülay, 2001, s. 84). *Genius*; ruh, yetenek ve yaşamı simgelemektedir. Ruhun yansıma biçimidir (Tülay, 2001, s. 88). Elinde *patera* ve bereket boynuzu tutan bir erkek olarak betimlenmiştir (Tekçam, 2007, s. 78). *Hilaritas*; ferahlık ve neşenin sembolüdür. Elinde palmye yaprağı, asa, *patera* ve bereket boynuzu tutan bir kadın olarak betimlenmiştir. Yanında bazen bir ya da iki çocuk da yer almıştır (Tekçam, 2007, s. 93). *Pax*; barışın sembolüdür (Tekçam, 2007, s. 169). Elinde bereket boynuzu, asa veya zeytin dalı tutan kadın olarak betimlenmiştir

(Arslan,1992, s. 164). *Salus*: sunak etrafında kıvrılmış bir yılanı, *patera* ile beslerken betimlenen *Salus*, sağlığı ve güvenliği temsil etmektedir. Bazen de kolları ile bir yılanı tutarken ve beslerken betimlenmiştir (Klawans,1959, s. 49).

Sikkelerin arka yüzlerindeki figürler, ön yüzdeki gibi yazıyla çevrelenmiştir ve bu yazılar genellikle figürlerin adlarıdır. Bazı sikkelerde ön yüzde yazılan unvanın arka yüzde de yazıldığı görülmektedir (Gür, 1976, s. 13). Ayrıca sikkeler, imparatorların icraatları hakkında bilgi vererek, birer propaganda amacı taşır ve imparatorun değiştiğinin halka duyurulmasında en etkin haberleşme aracıdır. Bu araştırmada sikkelerin arka yüz betimlemeleri incelenmiştir. Sikkelerdeki tanrı ve tanrıçalardan; *Diana* (av ve avcılık tanrıçası), *Dionysos* (şarap tanrıçası), *Demeter* (tarım ve bereket tanrıçası), *Fides* (vefa ve sadakat tanrıçası), *Fortuna* (*Tykhe* kader tanrıçası), *Axosve Kydnos* (nehir tanrıçası) ve *Pax* (barış tanrıçası); *Venus*; balık, ördek ve kaz, tavşan, güvercin ile, *Iuno*; inek, *Diana*; geyik ile gösterilmektedir (Bilici, 2002, s. 6).

Sikkelerin arka yüzlerindeki gastronomik unsurlarla ilgili betimlemeler ise şöyle sıralanabilir; *Altar*; dini törenlerde tanrılara sunu yapmada ve kurban kesmede kullanılan yuvarlak planlı veya kare planlı olan sunaklardır. *Altar*, latince bir terim olup, Helence “*Bomos*” ile aynı anlamdadır. Roma dönemi altarlara yuvarlak ve köşelidir (Saltuk, 1997, s. 20). *Cornucopia*; barış ve bolluğun sembolüdür (Tülay,2001, s. 42), içinden meyve, çiçek ve bitkilerin taşar şekilde betimlendiği ucu kıvrık bir boynuz şeklindedir. Bereket boynuzu olarak da bilinen *cornucopia*, *Demeter*’in de atribüsüdür (Saltuk,1997, s. 47). *Patera*; yuvarlak kulplu ya da kulpsuz olarak yapılmış, dini ve resmi törenlerde kullanılan bir tür kap olup, Eski Mısır, Mezopotamya, Antik Helen ve Roma’da kullanılmıştır. Roma’da altın, gümüş ve bronzdan yapılmıştır (Saltuk,1997, s. 138). Kutsal günlerde şarap içmek için veya libasyon (tanrılara sunu) yapmak için kullanılmıştır. *Pateraların* gövdesi genellikle, kabartma resim ya da madalyonlarla bezenmiştir (Er, 2006, s. 304).

Roma imparatorluğunun İtalya dışında egemenliği altında bulunan ve sayıları beş yüze yaklaşan şehirlerin bastıkları sikkelere “Şehir sikkeleri” denilmektedir. Basıldıkları dönem MÖ. 1. yüzyıl ile 3. yüzyıl arasında olup, Roma devletinin parasını kullanmak yerine sikke basma ayrıcalığı veya hakkını kullanmışlardır. Bu sikkelerin ön yüzlerinde Roma imparatorlarının portreleri, isim ve ünvanları bulunmakta olup, arka yüzlerinde ise sikkeyi basan şehrin (halkın) adı, şehre ait tipler (Örnek; Nar, Side şehri) vardır. Şehir sikkeleri çoğu bronz veya gümüşten basılmıştır ve çoğunluğu Anadolu topraklarındadır. 3. Yüzyıl ortalarında Roma sikkeleri üzerinde darphane işareti görülmeye başlar. *Aurelianus* ve *Diocletianus* reformlarıyla darphane işaretleri yaygın olarak kullanılmıştır (Tekin, 2008, s. 58). Doğu’daki Roma devlet darphanelerinin önemli olanları arasında Kapadokya (*Caesarea*), Antakya (*Antioch, Antiocheia*) ve Mısır İskenderiye (*Alexandreia*) sayılabilir (Tekin, 1994, s. 18). Yine Anadolu’da; İstanbul (*Constantinopolis*), Erdek (*Kyzikos*), Marmara Ereğlisi (*Herakleia*) ve İzmit (*Nikomedia*) sikke darphanelerinin bulunduğu şehirler arasındadır (Sümer, 2013, s. 33).

Yöntem

Dünya uygarlıklarının gelişimine kültür, hukuk, felsefe ve sanat gibi çok çeşitli yönlerden önemli katkılar sağlamış ve bir dönem tarihine damgasını vurmuş Roma uygarlığının gastronomik değerleri, o dönemin resmi yazılı kayıtları niteliğindeki sikkeler üzerinden incelenerek, dönem mutfak kültürünün daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

Strauss ve Corbin (1990) nitel araştırmayı insanların yaşam şekillerini, davranışlarını, örgütsel yapıları ve toplumsal değişmeyi anlamaya dönük bilgi üretme süreçlerinden biri olarak açıklamaktadır. Öztürk (2010) ise belge incelemesini nitel araştırma veri toplama türlerinden temel veri toplama yöntemi arasında saymaktadır. Çalışmada nitel araştırma ve veri toplama yöntemi olarak belge, doküman incelemesi kullanılmıştır. Roma Cumhuriyet ve İmparatorluk dönemi sikkeleri yazılı ve elektronik katalog kaynaklardan taranmış, sikkelerin arka yüzlerindeki gastronomik unsurları incelenmiştir. İnceleme gastronomi ile ilgili olabilecek anahtar kavramlardan bitki, hayvan, yiyecek-içecek araç gereçleri, Roma tanrı ve tanrıçalarının birlikte gösterildiği gastronomik değerler, gıda ürünleri, tarım, çiftçilik, balıkçılık benzeri referanslar, soyut kavramların insan formunda anlatılması olan personifikasyonlardaki gastronomik referanslar üzerinden yapılmıştır.

Araştırmada veriler, Roma Cumhuriyet ve İmparatorluk dönemleri sikkelerinin arka yüzleri, tarih ve imparator dönem sıralı olarak basılı kataloglardan, alanındaki uzman güvenilir internet web sitesi kaynaklarından (Ancientcoins, Arkeolojik Haber, Coin Archives, Forum Ancient Coins, Numismatics ve Wildwinds) gastronomi unsuru anahtar kelimelerin taranması ve incelenmesi ile toplanmıştır. Toplanan veriler gruplandırılmış, alfabetik sırada tasnif edilmiş, dönemi ve görseli ile açıklanmıştır.

Bulgular

Antik Roma Sikkeleri Üzerindeki Gastronomik Unsurlar

Verilerin belge,doküman incelemesi sonucu, Antik Roma İmparatorluk dönemi sikkelerinde görülen gastronomik unsurlar aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

Abundantia;

Latince bolluk, bereket anlamına gelmektedir (Tekin, 1994, s. 16). Elinde çeşitli formlarda tahıl, buğday başağı veya bereket boynuzu tutan kadın, tanrı veya tanrıça şeklinde betimlenmektedir.

Şekil 1. *Abundantia*, *Traianus* dönemi (98), *Abundantia*, iki bereket boynuzla sandelyede sola doğru oturmuş (www.ancientcoins.ca/RIC/).

Annona;

Tahıl, buğday, mısır taneleri ve bereket boynuzu taşıyan kadın şeklinde gösterilir ve Romanın tahıl ihtiyacını sembolize eder (Klawans, 1959, s. 44). İmparator *Antoninus Pius*, şarap, zeytinyağı gibi gıdaların temini için limanlar inşa ettirmiş, bu gelişmelere ithafen Roma'nın tahıl kaynağını personifike eden *Annona*'nın kullanıldığı sikkeler darp edilmiştir (Odabaşı, 2019, s. 57).

Şekil 2. *Annona*, *Hadrianus* dönemi (117), Elma ve bereket boynuzu taşıyor. Side kazısı. (Atlan, 1976, Levha I-VII).

Şekil 3. *Annona*, *Vespasianus* dönemi (78-79), Oturmuş, elinde tahıl taneleri ile. Gümüş denarius (Arslan, 1992, s. 37).

Arı

Antik Helen döneminde *Ephesus* kentinin de simgesi olan arı, Roma döneminde sikkelerde de kullanılmaya devam etmiştir.

Şekil 4. Arı, *Caracalla* dönemi (198-217), Arslanın önünde ve üstte yıldız ile birlikte (www.ancientcoins.ca/RIC/).

Balık ve Balıkçılık;

Cumhuriyet ve İmparatorluk Roma'sında sıklıkla kullanılmıştır. İmparatorluk döneminden *Vitellius* (69) ve *Domitius* dönemi (81) sikkeleri yunus balığı ile, *Caracalla* döneminde ise (215) balıkçı teknesiyle betimlenmiştir. Tekneler aynı zamanda limanlar arasında ticareti ve gücü de göstermektedir.

Şekil 5. Balıkçılık, *Caracalla* dönemi (198-217), Balıkçılık yapan tekne (www.coinarchives.com).

Cornucopia (Bereket Boynuzu);

Bir çok sikkenin arka yüzünde kullanılmıştır. Antik dönemde, bereketin, bolluğun ve zenginliğin simgesi olup, içi meyve ve çiçeklerle doludur (Civelek, 2013, s. 103). *Caligula, Galba, Nero, Nerva, Hadrian, Traianus, Marcus Aurelius, Pertinax, Didius Julianus* dönemi sikkelerinde ve *Tiberius*(14-37) Komagene şehir sikkelerinde de rastlanılmaktadır (Ancientcoins, 2019).

Şekil 6. Bereket Boynuzu, *Nerva* dönemi (96-98), (RIC II,1.; www.ancientcoins.ca/RIC/).

Boğa;

Antik Roma’da imparatorların gücünü temsil eder, kurban olarak da sunulur. İmparator *Agustus* döneminde yoğun olarak kullanılmıştır.

Şekil 7. Boğa, *Augustus* dönemi (MÖ. 27- 14). Sunakta kurban edilecek boğa. Kurban ritüeli sağ elde bıçak.

Roma altın sikkesi (RIC II, 369: www.ancientcoins.ca/RIC/).

Capricorn;

Ön yarısı keçi (oğlak), arka yarısı balık şeklinde betimlenmiş olup, Augustus dönemi ile özdeşleşmiştir. Bereket boynuzu ile bolluk ve verimliliği gösterir (Keleş & Çelikbaş, 2014, s. 5).

Şekil 8. *Capricorn*, *Augustus* dönemi (MÖ. 27- 14), Defne çelenkle sarılmış, bereket boynuzlu (www.ancientcoins.ca/RIC/).

Concordia;

Birlik ve bütünlüğün cisimlendirilmiş hali olan *Concordia*, Latince de birlik, anlaşma anlamına gelmektedir. *Patera*, asa ve bereket boynuzu tutan kadın şeklinde betimlenir. Roma halkının uyum içinde yaşamasını temsil ettiğinden, politik sebeplerden ötürü adına tapınakta yaptırılmıştır (Özbay, 2019, s. 27).

Şekil 9. *Concordia*, Antoninus Pius dönemi (138). Sağ elde tabak, solda bereket boynuzu. (Atlan, 1976, Levha I-VII).

Çiçek;

Barış ve huzur mesajı vermektedir. İmparatorluk dönemi sikkelerinde, *Augustus* ve *Caracalla* dönemleri arasında yer almıştır.

Şekil 10. *Augustus* dönemi (MÖ. 27-14), Çiçek açmış altı yapraklı (www.ancientcoins.ca/RIC/).

Çiftçilik;

Antik Roma'da, tarım üretimi saban çeken öküz ile gösterilmiştir. *Caracalla* dönemi *Kapadokya* bölgesinde de benzer betimlemelere rastlanmıştır.

Şekil 11. *Augustus* dönemi (MÖ. 27-14), Sabana sürülmüş öküz (www.ancientcoins.ca/RIC/).

Çıpa (*Anchor*);

Denizcilik ve balıkçılığa referans etmektedir. Tanrı ve tanrıçaların elinde veya yanında bulunabilir.

Şekil 12. Çıpa, *Nero* ve eşi *Poppaea* (62-63). Tanrı *Zeus* veya *Posedion*. Ancyra (Ankara) basımı (www.ancientcoins.ca/RIC/).

Dana (Düve);

Augustus dönemi sikkelerinin arka yüzünde görülmektedir. Tarım, kurban sunusu ve beslenme ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

Şekil 13. Dana. Augustus dönemi (MÖ. 27-14) (www.ancientcoins.ca/RIC/).

Demeter (Ceres) (Tarım ve Bereket Tanrıçası);

Efsaneye göre kurulan Roma cumhuriyetine Etrüsklerin saldırması sonucu şehirde kıtlık çıkması sebebiyle *Sibylla* kitaplarına başvuran Romalılar, *Demeter* kültürünün Roma'ya getirilmesi gerektiği fikriyle *Ceres* tapınağını inşa ettirmişlerdir. Toprak ve toprak ürünleri tanrıçası olan *Ceres* Helen mitolojisindeki *Demeter* ile eş tutulmuştur. Meşale ve başak tanrıçanın atribüleridir (Özbay, 2019, s. 27).

Şekil 14. Demeter (Ceres). Domitianus dönemi (81- 96). Ayakta, sağ elde mısır koçanı, sol elde meşale tutmakta (Özbay, 2019).

Şekil 15. Demeter (Ceres). Nerodönemi (54-68). *Annona* (ayakta) ve *Ceres* (oturma vaziyette) elinde tahıl tutmakta (www.coinarchives.com).

Diana (Artemis)

Betimlenirken ok ve yay atribüleriyle verilmektedir (Özbay, 2019, s. 27). Av ve avcılığa referans eder.

Şekil 16. *Diana. Hadrianus dönemi (117- 138). Sol elinde yay, sağ elinde ok ile (Özbay, 2019, s.61).*

Dionysos/Bacchus (Şarap Tanrısı);

Üzüm bağcılığı ve şarap üretiminin var olduğu antik Roma'da; *Traianus, Antoninus Pius ve I.Philippus* dönemlerinde örneklerine rastlanır (Bakış, 2019, s. 49).

Şekil 17. *Dionysos. Septimius Severus dönemi (193-211). Dionysos thyrsos ve cantharos taşımakta sol tarafında bir panter yer almaktadır. (www.coinarchives.com, farklı tipi için bkzn. Bakış, 2019, s. 103).*

Domuz

Domuz avı sikkelerde *Augustus* ve *Caracalla* dönemlerinde örneklenmiştir. (Ancientcoins, 2019).

Şekil 18. *Vahşi Domuz avı. Augustus dönemi (MÖ. 27- 14) (www.ancientcoins.ca/RIC/).*

Elma;

Caracalla, Marcus Aurelius Karısı Faustina Junior ve Elagabalus'un annesi Julia Soaemias sikkelerinde örneklerine rastlanmaktadır.

Şekil 19. *Elma. Septimius Severus dönemi (193-211. Venus sağ elinde elma ve palmye tutuyor (www.ancientcoins.ca/RIC/; Detaylı bilgi için bkzn. Arslan, 1992, s. 72).*

Felicitas (Mutluluk);

Sikkelerde, bereket boynuzu ve *caduceus* tutan kadın biçiminde betimlenir ve refah, mutluluk ve huzuru temsil etmektedir (Özbay,2019, s. 28). *Hadrianus, Antoninus Pius, Commodus, Caracalla, Geta* dönemleri örnekler arasındadır (Tekin,1994, s. 16).

Şekil 20. *Felicitas. Hadrianus* (117-138). *Felicitas* ayakta, sola doğru. Sağ elinde *caduceus*, sol elinde *cornucopia* tutmakta (www.ancientcoins.ca/RIC /Bknz.Özbay, 2019, s. 56).

Fides (Sadakat);

İnanç, vefa ve sadakatin tanrıçasıdır (Odabaşı, 2019). Bazı sikkelerde tahıl taneleri ile temsil edilmektedir. *Marcus Aurelius, Avidius Cassius* isyanından sonra ordu sadakatini pekiştirmek için bu sikkeleri kullanmıştır (Odabaşı, 2019, s. 64).

Şekil 21. *Fides. Caracalla* dönemi (198-217). Ayakta, sol el tabak, sağ el tahıl taneleri tutmakta (www.ancientcoins.ca/RIC/).

Fortuna (Tykhe);

Kader ve kehanet tanrıçası zeytin dalı, bereket boynuzu, *patera* ve gemi dümeni tutan kadın olarak betimlenir (Özbay,2019, s. 28).

Şekil 22. *Fortuna. Traianus* dönemi (98-117). *Fortuna* ayakta, sola doğru. Sol elinde *cornucopia*, sağ elinde dümen tutmakta (Özbay, 2019, s. 79).

Genius;

Ruh, yetenek ve yaşamı simgelemektedir. Elinde *patera* ve bereket boynuzu tutan bir erkek olarak betimlenmiştir.

Şekil 23. *Genius. Maxiumus II Daia* dönemi (309-313). Genç *Genius* sağ elinde bereket boynuzu, sol elinde *patera* tutuyor (www.forumancientcoins.com).

Geyik;

Bir av hayvanı olarak *Augustus* ile başlayarak farklı dönemlerde görülmektedir. *Diana (Artemis)* tanrıçasını da sembolize etmektedir.

Şekil 24. Geyik. *Philip I* dönemi (244-249) (www.ancientcoins.ca/RIC/; RIC 5a, 14).

Güvercin

Örnekleri, *Domitian* ile *Antoninus Pius* dönemleri arasında görülebilir. Aşk tanrıçası *Venus*'ü (*Aphrodite*) simgelemektedir.

Şekil 25. Güvercin. *Antoninus Pius* dönemi (81-161). Ön yüzde *Faustiana II* büstü (www.ancientcoins.ca/RIC/).

Haşhaş;

Tarihte “iyi imparator”lar arasında anılan *Nerva* ve *Marcus Aurelius* sikkelerinde sosyal yönlü politikalarını pekiştirmek için buğday ve/veya haşhaş taneli sikkeler kullanmıştır (Odabaşı,2019, s. 44).

Şekil 26. Haşhaş. *Hadrianus* dönemi (117-138). *Modius* içinde 6 tane buğday başağı ve haşhaş dalı (www.ancientcoins.ca/RIC/Bknz. Odabaşı,2019, s. 133).

Hilaritas;

Ferahlık ve neşenin sembolüdür. Sikkelerde elinde bereket boynuzu, palmiye dalı, asa ve patera ile gösterilmektedir.

Şekil 27. Hilaritas.Antoninus Pius (145-160). Bir elinde palmiye dalı, diğerinde bereket boynuzu. (RIC III Antoninus Pius 432B. ;www.numismatics.org).

Keçi;

Evcil olarak yetiştirilen keçi (oğlak), sikkelerde farklı şekillerde gösterilmiştir. Koyun veya keçi sütü doğrudan tüketilmez, peynir yapıldı (Söylemez, 2015, s. 117).

Şekil 28. Keçi. Philip I dönemi (244 – 249) (www.ancientcoins.ca/RIC/;RIC 5a,3.).

Meşe Ağacı (veya dalı) ve Defne Çelengi;

Augustus dönemi sikkelerinde çoklukla kullanılmıştır. Barışı, bolluğu ve bereketi sembolize eder. Defne yaprağı veya çelengi de ölümsüzlüğü simgelediği için İmparatorların başlarına takılan bir unsur olarak da görülür (Bknz. Şekil 7 ve Şekil 9).

Şekil 29: Meşe ağacı; Augustus dönemi (MÖ 27-14), İki meşe ağacı (www.ancientcoins.ca/RIC/).

Meyve Sepeti;

Üzüm, elma, erik gibi çeşitli meyvelerin sepet içine österildiği sikkeler, bolluk ve bereketi ifade eder.

Şekil 30. Meyve sepeti. *Caracalla* (198-217). *Traianusopolis*, Trakya Sikkesi (www.ancientcoins.ca/RIC/).

Mutfak Araçları;

Bıçak, üç ayaklı kap, masa, *simpulum* (kepçe), sürahi, su kabı. İmparatorluğun barışçıl dönemlerinde çeşitli şekillerde görülmektedir. Örnekler arasında *Caracalla*, *Augustus*, *Nero*, *Hadrianus*, *Gordian III.*, *Maximus*, *Carinus* ve *Tetricus II* dönemleri sayılabilir.

Şekil 31. Mutfak araçları. *Carinus* dönemi (282-283). Bıçak, *Simpulum*, sürahi, su kabı (www.ancientcoins.ca/RIC/; RIC 5b,155.).

Nar;

Antik Roma'da *Juna* ile özdeşleşmiş olup, gelin başlarında da nar dalları kullanılmaktaydı. Anadolu kökenli bereketin simgesi nar, Side kentinin de simgesidir (Büyükyörük,2018, s. 274).

Şekil 32. Nar. *Domitianus* (81-96). *Athena* ayakta sola doğru, miğferli, uzun *khiton* ve *himation* giyimli, ileri uzatılmış sağ elinin üzerinde nar. Side Sikkesi. (Büyükyörük, 2018, s. 314).

Nehir;

Antik Roma'da daha önceki uygarlıklarda olduğu gibi, sulu tarım ihtiyacıyla, kentler nehir kenarlarına kurulmuş, nehirlerle yakın olan yerleşimler bunu darp ettikleri sikkeler üzerinde göstermişlerdir. Nehir tanrıları çoğunlukla erkek, uzanmış ve su urnesine yaslanır şekilde betimlenmiştir (Bakış, 2019, s. 36).

Şekil 33. Nehir. *Trainaus* (248-251). *Psidia Antiocheia* Sikkesi. Nehir tanrısı *Anthos* uzanmış, elinde mısır koçanı tutuyor, su *urnesine* yaslanmış halde. (Bakış,2019, s. 167)

Oinochoe (Sürahi)

Antik dönemde özellikle şarap, zeytinyağı benzeri ürünlerin servis edilmesinde kullanılan bir tür kaptır. Kutsal törenlerde (Libasyon) kullanılan bir tür sunu kabıdır. Örneklerine *Agustus* ve *Caracalla* dönemlerinde rastlanılmaktadır.

Şekil 34. Sürahi, Kap, *Nerva dönemi* (96), Kutsal Su kabı, kepçe, sürahi (*oinochoe*) ve *Lituus* (asa) (www.coinarchives.com).

Öküz (Oxen);

Sikkelerde, tarımda ürün işlemeye yardımcı, çiftçilikte kullanılan bir araç olarak görülmektedir.

Şekil 35. Öküz. *Augustus dönemi* (MÖ. 27 – 14). Şehir surları dışında öküzleri ile çiftçilik yapan bir kişi (www.ancientcoins.ca/RIC; RIC I,402).

Palmiye;

Farklı tanrı ve tanrıçalar yanında, barış, bolluk ve mutluluğu betimlemek amacıyla kullanılmıştır.

Şekil 36. Palmiye. *Pescennius Niger* dönemi (193-194). *Fortuna* bir elinde bereket boynuzu, diğerinde palmiye tutuyor (www.ancientcoins.ca/RIC; RIC I, 29.).

Pulluk;

Tarımda ve toprak işlemede kullanılmakta olup, çiftçiliğe referans yapmaktadır.

Şekil 37. Pulluk. *Scipio* (MÖ. 47-46) (www.wildwinds.com).

Salus;

Sağlık ve güvenliği temsil eder. Sunak, patera ve yılan besleme simgeleri ile betimlenir.

Şekil 38. *Salus*, *Nero* dönemi (66 – 67). Sağ elinde *patera* tutuyor (www.numismatics.org).

Sunak (Altar);

Dini ritüellerde ve kurban amacıyla kullanıldığı görülmektedir.

Şekil 39. Sunak, *Augustus* dönemi (MÖ. 27 – 14). İki rahip karşılıklı, altar üzerinde bir domuzu tutuyor (www.ancientcoins.ca/RIC; RIC I, 364.).

Şarap Tulumu;

Şarap ürünlerini taşımak için kullanılmaktadır.

Şekil 40. Şarap tulumu, L. Censorinus (MÖ. 82). Marsyas ayakta, sırtında şarap tulumu taşıyor (www.coinarchives.com).

Tahıl (Arpa, Buğday ve Mısır);

Antik Roma’da halkın en önemli besin maddesidir. Sikkelerde tahıl bolluğu ile refah, bereket ve ekonomik güç gösterilmeye çalışılmıştır. *Augustus* ve *Antoninus Pius* dönemi sikkelerinde Mısır’dan deniz yoluyla temin edilen tahıl vurgusu ön plana çıkartılmıştır. Nerva, Roma merkezli tahıl yardımlarını sikkelerinde göstermiştir. Toplumsal sağlık ve gıda bolluğu, oturur pozisyonda elinde tuttuğu buğday başağıyla gösterilen *Salus* aracılığıyla aktarılmıştır (Odabaşı,2019). *Hadrianus*’da tahıl kıtlığını önlemek için gösterdiği gayretleri *Annona* personifikasyonlarını sikkelerde sıklıkla kullanarak göstermiştir.

Şekil 41. Tahıl. *Augustus* dönemi (MÖ. 27- 14). Birlikte bağlanmış altı tane tahıl (buğday) tanesi. *Ephesus* sikkesi. (Arslan, 1992).

Şekil 42. Mısır’dan Roma’ya tahıl ticareti *Commodus* dönemi (177-192). *Alexandria* Sikkesi. (İngiliz Müzesi koleksiyonu.BMC.).

Tarçın Çubuğu;

Baharat Yolu ile Güneydoğu Asya ve Hindistan’dan Roma İmparatorluğu’na karanfil, hindistancevizi, biber, tarçın taşınıyordu (Onhan vd, 2018, s. 271). Baharatlar, Roma ekonomik gücünü göstermek üzere sikkelerde görülmektedir.

Şekil 43. Tarçın çubuğu. *Traianus*dönemi (98). *Arabia* ayakta, sola. Yanında deve, sağ elinde dal, sol elinde ise tarçın çubuğu bulunmakta (Özbay,2019, s. 51).

Tavus Kuşu;

Barışçıl amaçlarla sikkelerde betimlenmiştir. Roma'da kadınların tanrıçası *Juno*'da (*Hera*) tavuskuşu ile birlikte gösterilmiştir (Özbay,2019, s. 29). Tavus kuşunun sofralarda yer aldığı ve yetiştirilmesi için kuşhaneler yapıldığı da belirtilmektedir (Söylemez, 2015, s. 58).

Şekil 44. Tavuskuşu. *Mariniana*. *Valerianus*'un eşi. (253) (www.ancientcoins.ca/RIC/;RIC 5a,4.).

Üzüm (Şarap);

Antik Roma'da şarabın ana maddesidir. *Dionysos* Şarap Tanrısı'da sikkelerde görülür. Örneklerine, *Augustus*, *Marcus Aurelius* dönem sikkelerinde de rastlanır.

Şekil 45. Üzüm.*Caracalla* dönemi (207). Üzüm Salkımı Trakya *Hadrianapolis* Sikkesi (www.ancientcoins.ca/RIC/).

Yengeç;

Antik Roma'da barışçıl amaçlı sikkelerde yer almıştır.

Şekil 46. Yengeç. *Augustus* dönemi (MÖ. 27- 14). Kelebek ve yengeç (www.ancientcoins.ca/RIC/; RIC I, 316.).

Zeytin (Zeytinyağı);

Roma döneminin önemli ürünlerindendir. *Fortuna* ve *Pax* tanrıçalarında mutluluk ve barışı simgelemek amacıyla sıklıkla kullanılmıştır. Zeytin yetiştiriciliğinin Roma'ya girmesi Güney İtalya'daki Helen Kolonilerinin vasıtası ile olmuştur. Bu vesile ile Roma MÖ 1.yy'dan itibaren zeytin ihracaatına başlamıştır (Kaplan ve Karaöz Arıhan,2012, s. 6).

Şekil 47. Zeytin Ağacı. Anonim. *Domitian*'dan *Antoninus Pius* (81-161) dönemlerine kadar görülmektedir (www.ancientcoins.ca/RIC/; RIC II, 9).

Şekil 48. Zeytin. *Octavian*dönemi (MÖ. 32-29). *Pax* (Barış tanrıçası) bir elinde zeytin dalı tutuyor (www.ancientcoins.ca/RIC/).

Roma İmparatorluğu “Refah Dönemi” Sikke Tipolojisinde Gastronomik Unsurlar;**Traianus Dönemi**

Nerva'nın imparatorluk döneminde özellikle ailesi olmayan çocukları ve fakirleri korumak üzere oluşturulan *Alimenta Italiae* adı verilen organizasyon *Traianus* döneminde de aktif olarak görev yapmıştır. Bu organizasyon oluşumu, sikkenin arka yüzünde ortada yer alan toga giymiş *Traianus* sol eliyle rulo tutar vaziyette, sağ elini ellerini imparatora doğru kaldıran çocuklara uzatmış olarak veya elinde tuttuğu *cornucopia* ve buğday başağı ile *Abundantia* (bolluk) personifikasyonunun yanında yer alan çocuklarla birlikte sikkeler üzerinde betimlenmiştir (Woytek, 2010, s. 132-134, 368-380; Şekil49). İmparatorluk döneminde gerçekleşen inşai organizasyonlar da sikke tipolojisinde gözlenmektedir. Sikkelerin ön yüzündeki defne çelenkli *Traianus*başı kullanılmaya devam etmiştir (Odabaşı, 2019, s. 47-48; Beckmann,2012, s. 7).

Şekil 49. *Abundantia*, (www.ancientcoins.ca/RIC/).

Traianus imparatorluğunun ilk dönemlerinde *Germania*'da çıkan ayaklanmaları bastırılmasında görev almış ve başarılı olmuştur. *Germania*'da çıkan ayaklanmaların bastırılması ilk defa *Domitianus* Dönemi'nde sikkelerin arka yüzlerinde görülen kalkanın üzerine oturur vaziyette betimlenen yarı giyimli *Germania* tasviriyle ve bu bölgede sağlanan güven ortamının bir yansıması olarak *Germania* elinde tuttuğu bir zeytin dalıyla betimlenmiştir (RIC I. Domitianus No: 201; Şekil50).

Şekil 50. *Germania*, (www.ancientcoins.ca/RIC/).

Victoria betimlemesinin yer aldığı sikkeler de bu dönemdeki kazanımların bir göstergesi olarak basılmışlardır. Basılan sikkelerin ön tarafında *Traianus* başı yer almaktadır. Arka yüzde *Germanicus* betimiyle kişileştirilen *Concordia* tahtında oturur vaziyette sağ elinde olasılıkla libasyon töreni ile ilişkilendirilecek sağ elinde *patera*, sol elinde *cornucopia* tutarken betimlenmiştir (Bennett, 1997, s. 183-189; Weinstock, 1957, s. 211-247; Fears, 1981, s. 736-826; Şekil 51).

Şekil 51. *Concordia*, (www.forumancientcoins.com).

Şekil 52. *Arabia*, (www.coinarchives.com).

Siyasi başarılar da yine bu dönemde basılan sikkelerinde propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Arabistan yarımadası savaşa gerek kalmadan C. Palma tarafından Roma imparatorluğu topraklarına katılmıştır. Bu başarıyı temsil eden sikkelerde Ön yüzde defne çelenkli, zırlı *Traianus* başı arka tarafta ise barışı temsil eden elinde dal tutmakta olan ve yanında bir deve figürü bulunan *Arabia* personifikasyonu sikke üzerinde betimlenmiştir (Şekil 52). Yine *Ephesus* baskılı bir sikke üzerinde altı adet buğday başağı yer alması Roma'nın Asya eyaleti üzerindeki tarım ve doğal olarak fırın endüstrisinin varlığını ortaya koyması açısından oldukça ilginçtir. Yine refah ve bolluk göstergesi olarak Roma'ya buğday getirilmesi sikkeler üzerinde gemi pruvası önünde buğday demetleri ve elinde bereketi simgeleyen bereket boynuzu *cornucopia* tutarken betimlenen *annona* Roma'daki bolluk ve refahı sembolize etmektedir (Şekil 53 ve 54).

Şekil 53. Buğday başakları (www.coinarchives.com).

Şekil 54. Annona, (www.ancientcoins.ca/RIC/).

Hadrianus Dönemi

İmparator *Hadrianus* döneminde basılan sikkelerinde savaş ve kargaşa yaşanmayan huzur ve güven ortamını yansıtabilecek personifikasyonlar ve imparatorluk tarafından halka yapılan sosyal yardımları gösteren betimlemelerin daha sık kullanıldığı görülmektedir (BMCRE III., s. 112-175; RIC II., s. 314-338; Beckmann, 2012, s. 77-129). Yanısıra; *Nerva* ve *Traianus* döneminde basılan sikke tipolojilerinde de izlenebildiği üzere *Hadrianus* Dönemi'nde de imparatorluk ordusunun kazanımlarına odaklı bir egemenlik felsefesini yansıtan sikkelerin basımının yaygınlaştığı görülmektedir. *Hadrianus*'un bu sulh ve refah politikası imparator olduğu ilk yıllardan başlayarak sıklıkla kullandığı personifikasyonlar üzerinden de anlaşılabilir. Bu tip sikkelerde ön tarafında defne çelenkli *Hadrianus* başı arka yüzde ise *Concordia*, *Pax*, *Felicitas* gibi dönemin karakterine uygun “barış”, “mutluluk” ve “refah” gibi kavramların ön plana çıkarıldığı gözlenmektedir (RIC II. 321.). Sikkenin arka yüzünde barış tanrıçası *Pax* elinde asa ve dal ile ayakta durur vaziyette betimlenmiştir. Yine başka bir sikkede uyumun tanrıçası *Concordia* tahtında oturur vaziyette ve elinde *patera* taşıırken betimlenmiştir (Stevenson vd, 1889, s. 606; Şekil 55) . Refah tanrıçası *Felicitas* ise üretkenlikle bağlantılı *caduceus* ve bolluk bereket sembolü *cornucopia* tutarken gösterilmiştir (Stevenson vd, 1889, s. 148; Şekil 56).

Şekil 55. Pax, (www.ancientcoins.ca/RIC/).

Şekil 56. Felicitas, (www.wildwinds.com).

İmparator *Hadrianus*'un eyaletlere yaptığı seyahatler ile ilgili ilişkilendirilebilecek tanrı ve tanrıçaların sikkelerin arka yüzlerinde betimlemeleri göz önüne alındığında ilk dönem sikkelerinde Mitolojik bir karakter olan *Herakles*'in efsanevi seyahatlerinden biri olan *Hesperidler*'in altın elmalarını çalması teması kullanılmış ayrıca yine sikkeler üzerinde gemi pruvası ve nehir tanrıları betimlenmiştir (BMCRE III. 129; RIC II. 321). Seyahatlerinin ardından yeniden Roma'ya dönmesiyle, imparatorluğun sahip olduğu büyük küresel güç imajıyla örtüşen *globus* 'lar sikkeler üzerinde yer almaya başlamıştır (Odabaşı, 2019, s. 52-55). Bu tipoloji içinde *Victoria* elinde çelenk ve palmye dalı taşıırken betimlenmiş, sikke darp kesimi çizgisi altında kalan bölümde ise *globus* yer almıştır (Şekil 57).

Şekil 57. Victoria, (www.ancientcoins.ca/RIC/)

İmparator *Hadrianus*'un yapmış olduğu geziler süresince ziyaret ettiği eyaletler personifike edilerek kullanılmıştır. Sikkelerin ön yüzünde İmparator *Hadrianus* başı, arka tarafında ise eyalete özgü semboller sikkeler üzerinde betimlenmiştir. Bu betimlemelerde eyaletlerin flora ve faunasından örnekler de tasvir edilmiştir. Önceleri kullanılmayan *Aegyptos* (Şekil 58) personifikasyonunun solunda yer alan yerel tanrıça *Hathor* ile özdeşleştirilen ve kötü ruhları uzaklaştıran, mutluluk ve sağlık verdiği düşünülen elinde *sistrum* tutan ve Mısır'a özgü ibis kuşuyla *Nilus* (Şekil 59), arkasında yer alan *sphenks*'e dayanmış, sol elinde sazdan yapılmış bir kamış ve sağ elinde *cornucopia*, yine coğrafyaya uygun su aygırı ile timsah ile birlikte betimlenmiştir. Kimi zaman sikkelere akrep ve sepet de dâhil edilmiştir. Başka bir tip sikkede ise *Hispania*, daha önceki askerî betimlemeden farklı olarak bir taşta dayanmış elinde dal tutar vaziyette önünde bulunan bir tavşanla betimlenmiştir (Şekil 60). Bu betimleme tarzı ordunun sulh döneminde bulunmasına rağmen Roma için ne kadar önemli olduğunu bir kez daha kanıtlamaktadır (Cass. Dio LXIX. 9; SHA Hadr. 10.2-11.1).

Şekil 58. Aegyptos, (www.ancientcoins.ca/RIC/)

Şekil 59. Nilus, (www.ancientcoins.ca/RIC/)

Şekil 60. Hispania, (www.ancientcoins.ca/RIC/)

Antoninus Pius Dönemi

Antoninus Pius Dönemi imparatorluk sikkelerinde *Nerva* ve *Hadrianus*'un benzeri sosyal politikalarıyla bağlantılı tipler oldukça fazladır (RIC III. 1-194; BMCRE IV. 32; Rowan, 2013, s. 211-246). Senato tarafından *Pius* (Dindar) lakabı verilen Antoninus, bu özelliği ile ilişkilendirilen sikkeler üzerinde *Pietas* bir libasyon töreninde görülmektedir. Tanrıça *Pietas* ayakta ve bir sunağın yanında durmakta, sol elinde *accera* tutar vaziyette (Stevenson, 1889, vd. ;Şekil 61) sağ elini de sunu yapmak üzere altının üzerine kaldırmış olarak betimlenmiştir. Bir diğer sikkede ise başında tülüyle *Antoninus Pius* elindeki *patera* ile altara sunu yapmaktadır (SHA Hadr. 24.3,27.4; SHA Pius. 2.3-8.; Şekil 62).

Şekil 61. Pietas, (www.coinarchives.com).

Şekil 62. A.Pius, (www.coinarchives.com).

İmparator *Antoninus Pius* idaresi boyunca yayılma politikası gütmeyen kültürel ve sosyal konulara önem veren bir imparator profili çizmiştir. *Antoninus Pius*'un bu yönetim anlayışı sikkeler üzerinde imparatorluğu süresince boyunca sıkça kullanılmış ve politikasını yansıtan personifikasyonlar üzerinden de bir karşılık bulmuştur. Bu yönetim anlayışı temasını kişiselleştiren barış tanrıçası *Pax* sağ elinde bir dal sol elinde *cornucopia* taşıırken betimlenmiştir (Şekil 63). Huzurun tanrıçası *Tranquillitas* ise küresel güç ile ilişkilendirilen bir *globus*'un üzerinde sağ elinde dümen, sol elinde başak demeti tutarken gösterilmiştir. Bu betimleme ile Mısır'dan deniz yoluyla Roma'ya getirilen tahıl vurgusu ön plana çıkartılmıştır (Şekil 64).

Şekil 63: Pax,(www.coinarchives.com)

Şekil64:Tranquillitas,(www.coinarchives.com)

Antoninus Pius imparatorluk genelinde herhangi bir kıtlığın yaşanmaması için çok çeşitli önlemler almıştır. Roma'ya tahıl ulaşımında bir sıkıntı yaşanmaması için birçok liman inşa edilmiş ve mevcut olanlar onarılmıştır. Şarap, zeytinyağı gibi gıdaların temini ise halkı rahatlatmıştır. Bu anlayışın bir göstergesi olarak Roma'nın tahıl kaynağını personifike eden *Annona*'nın betimlendiği sikkeler sıklıkla basılmıştır. (*Annona* ikonografisi için BMCRE III, s. 66– 67; Fears, 1981, s. 8; LIMC I, 795– 799; Schmidt-Dick, 2002, s. 146). İmparator *Nero* Dönemi'nden itibaren sikkeler üzerinde kullanılan *Annona*, sağ elinde buğday başağı taşıırken, sol elini ise pruva ve *modius* üzerine koymuş şekilde betimlenerek, deniz yoluyla sağlanan buğday sevkiyatına dikkat çekmiştir (RIC II. Nerva No: 495, RIC II. Domitianus No:262, RIC II. Vespasianus No: 791, RIC II. Hadrianus No: 648,796.;Şekil 65). Yanı sıra İmparatorun yapılan ödemelerdeki güvenilirliğini ön plana çıkaran arka yüz tipolojisinde ise *Moneta* elinde bir terazi ve *cornucopia* ile betimlenmiştir. (Şekil 66).

Şekil 65. *Annona*,(www.coinarchives.com)Şekil 66. *Moneta*,(www.coinarchives.com)

Aynı şekilde imparatorun yönetimindeki Roma yurttaşları arasında sağladığı eşitliği ve adaleti de vurgulamak için *Aequitas* benzer şekilde sağ elinde terazi sol elinde *cornucopia* ile betimlenmiştir. İmparatorun halka dağıttığı *congiariumlar* (Cumhuriyet döneminde *Edileslerin*, imparatorluk döneminde İmparatorların halka dağıttığı her türlü yardım ve bağış. RIC I. Nero No: 153; ilk defa *Nero* döneminde karşımıza çıkmaktadır) ise *Liberalitas* ile birlikte gösterilmiştir. Arka yüzde imparator yüksekçe bir platformu üzerindeki tahtında otururken, sol elinde rulo tutmaktadır. Yanında *Liberalitas* sol elinde *cornucopia* sağ elinde dağıtılacak yardımlarla alakalı hesap tahtası taşımakta önünde ise ondan yardım ister vaziyette bir Romalı ellerini uzatmış beklemektedir (Şekil 67). *Antoninus Pius* her ne kadar dönemi boyunca sosyal yönü kuvvetli bir yönetici imajı çizse de *Britannia*'da çıkan ayaklanmanın bastırılması ve sonrasında sağlanan kontrolde Roma'nın sahip olduğu emperyal felsefe kendini göstermektedir (Odabaşı, 2019, s. 57-60). Bu tip sikkelerin arka yüzünde *Victoria*, *Britannia*'daki başarıların anısına bir *globus*'un üzerinde elinde çelenk ve palmyeyle durmaktadır (Şekil 68).

Şekil 67. *Liberalitas*, (www.coinarchives.com)Şekil 68. *Victoria*, (www.coinarchives.com)

Marcus Aurelius Dönemi

Roma İmparatorluk tarihinde yönetim ilk kez iki imparator *Marcus Aurelius-Lucius Verus* arasında paylaşılmıştır. *Lucius Verus*'un 169 yılındaki ölümüne kadar olan dönemde imparatorların sikkelerde kullandıkları unvanlar bu nedenle benzerlik göstermektedir. (BMCRE IV, s. 102-150; RIC III, s. 195-355). Yönetimi birlikte idare etmeye başladıkları 161 yılında her iki imparatorun da birbirleriyle uyum içinde olduklarını gösteren karşılıklı tokalaşma sahnelerini betimleyen *Concordia* tipleri basılmaya başlanmıştır. Ön yüzlerinde *Marcus Aurelius*'un veya *Lucius Verus*'un başları tercih edilmiştir. Arka yüzde *Lucius Verus* ve *Marcus Aurelius* ayakta karşılıklı durmuş, el sıkışırken betimlenmişlerdir (Odabaşı, 2019, s. 62-65).

Sonuç ve Öneriler

Araştırma sonunda, Antik Roma sikkelerinde o döneme ait çok çeşitli gastronomik unsurlara rastlanmıştır. Bunlar;

- Buğday, çiçek, haşhaş, meyve, mısır, nar, tarçın, tahıl benzeri bitkiler ve balık, deve, domuz, düve, güvercin, inek, boğa, geyik, keçi, tavuskuşu, yengeç benzeri hayvanlar oldukları gibi, bıçak, kepçe, su kabı ve sürahi tarzı yiyecek-içecek araç gereçleri de olmuştur. Şehirlerin çevresinde gerçekleştirilen çiftçilik toprağın sabanla işlenmesi şeklinde gösterilmiştir. Balıkçılık ile toplumun beslenmesinden bir kesit verilmiştir. İmparatorlar sikkeler üzerinde tahıl ürünleri betimlemeleriyle bolluğa ve cömertliğe vurgu yapılmıştır.

- Bazı şehirler (*Side*; *Nar*, *Ephesus*; *Bal*) o yöredeki tarım ürünleri ile öne çıkmışlar, pagan kültürünün inanç öğelerinden tanrı ve tanrıçalarda gastronomik değerlerle birlikte betimlenmiştir. Örneğin *Dionysos* (şarap tanrısı) şarap ile, *Fides* (vefa, sadakat) tahıl taneleri ile, *Pax* (barış tanrısı) zeytin dalı ile betimlenmiştir.

- Sikkelerin arka yüzlerinde kullanılan personifikasyonlarda da birlik ve bütünlüğü gösteren *Concordia* (uyum, ahenk) bereket boynuzu, *cornucopia* ile, *Felicitas* (mutluluk) elma ile, *Fortuna* (kader, kehanet) zeytin dalı, bereket boynuzu, *patera* ve gemi dümeni tutan kadın şeklinde gösterilmektedir.

Refah dönemi “iyi imparatorlar” sikkeleri;

Roma'nın yönetim geleneğinin ayrılmaz bir parçası olan emperyal politika, *Traianus* ve *Marcus Aurelius*'un yönetimlerinin dışında askeri faaliyetlerin ön planda olmadığı *Nerva*, *Hadrianus* ve *Antoninus Pius* Dönemlerinde sikke tipleri üzerinden kesintisiz takip edilebilmektedir. 96-98 yılları arasında imparatorluk görevini üstlenen İmparator *Nerva* yönetiminde Roma odaklı tahıl yardımları, vergi indirimleri gibi sosyal yönlü politikalarını yansıtan sikke tipleri tercih edilmiştir. Dış politikada askeri anlamda hareketliliğin olmadığı bu dönemde toplumsal huzurun yeniden temin edilmesiyle bağlantılı *Aequitas*, *Fortuna*, *Libertas*, *Salus* personifikasyonları betimlenmiş, İmparator *Domitianus* Dönemi'nde uygulanan baskıcı yönetimin izleri *Libertas* personifikasyonu ile silinmeye çalışılmıştır (Elkins, 217, s.75). Ancak yine de Roma'da imparatorluk geleneğinin bir parçası olarak *Victoria* ve *Pax* sikkelerinin kullanımı devam etmiştir. *Augustus* ile başlayan ve devam eden imparatorluk geleneğinin yansımaları özellikle

Augustus'un tanrılaştırıldığı sikkeler betimlemelerinde kendini göstermektedir. İmparator *Nerva* her ne kadar ordudan ziyade senatoya yakın bir isim olarak anılsa da ordunun imparatorluğun en önemli organlarından biri olması sebebiyle *Concordia* betimlemeli sikkeler aracılığıyla ordu ve *Nerva* arasındaki uyum gösterilmek istenmiştir. *Traianus*'un ardından yönetime gelen *Hadrianus*, ulaşılan geniş sınırlarını korumaya çalışmıştır. Özellikle *Traianus* Dönemi'ndeki savaş ekonomisi Roma imparatorluğunu zor duruma sokmuştur. *Hadrianus*'un vergi borçlarını affetmesi ve eyaletlerdeki imar çalışmalarıyla kötü gidişi durdurmak istemiştir. *Salus*, *Pax*, *Concordia* ve *Felicitas* personifikasyonlarıyla dönemin getirdiği uyum ve mutluluk mesajları sikkeler üzerinde yer almıştır. *Hadrianus*'tan sonra yönetime gelen *Antoninus Pius*, askeri hareketlilikten daha çok sosyal konulara önem vererek ekonomideki sıkıntıları gidermeye yönelik önlemlerle ilgilenmiştir. *Pax*, *Aequitas*, *Munificentia* ve *Tranquillitas* bu felsefeyi betimleyen tipler arasındandır. Özellikle tahıl kıtlığını önlemeye gösterdiği özen ve yüksek miktarda dağıtmış olduğu *congiarium* *Marcus Aurelius* döneminden sonra bu yardımlar sikkeler üzerinde *Liberalitas* betimlemesi ile gösterilmiştir. *Annona* ve *Liberalitas* personifikasyonları da sikkeler üzerinde sıklıkla kullanılmıştır (Rowan, 2013, s. 211-246). Roma'da *Liberalitas* sikkelerinde görüldüğü gibi sosyal konularla ilgilenen bir imparator imajı çizen *Marcus Aurelius Lucius Verus*'un ölümü ve ardından çıkan isyanlar sonucunda ordunun başında bizzat bulunmasını gerekli hale getirmiştir. “İyi İmparatorlar” olarak değerlendirilen dönemin karakteristik özelliği olan “*Victoria*” ve sağlanmak istenen küresel barış ortamı “*Pax*” düşüncesi devlet geleneğinin bir parçası olarak imparatorların izlediği politikalara bakılmaksızın sikkeler üzerinde *Nerva* ve *Marcus Aurelius* dönemlerini kapsayan aralıkta kendini göstermektedir. Augustus Dönemi'nden sonra görülen Roma parasındaki değer kaybı “İyi İmparatorlar” olarak adlandırılan dönemde de devam etmiştir (Finley, 2007.s. 93, 210). İmparatorlar yönetimleri sırasında vergi indirimleri, sosyal yardım kuruluşları, onarım faaliyetleri gibi çeşitli ekonomik önlemlerle içinde bulundukları enflasyonu ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. Böylece refah döneminde de sikkeler üzerindeki çeşitli gastronomik unsurlarla halka bolluk, bereket, huzur, barış ve mutluluk mesajları verilmek amaçlanmıştır.

Yazılı kaynak olarak değerlendirilebilecek sikkeler üzerinden antik Roma dönemine ait bir çok gastronomik unsur dönem yiyecek-içecek kültürünün anlaşılmasına olanak sağlamakta olup çalışmanın alan yazına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Bundan sonraki çalışmalar için aşağıdaki öneriler sıralanabilir;

- Helenistik dönem sikkelerindeki gastronomik unsurların betimlemeleri de benzer yöntemle incelenebilir,
- Erken Roma Cumhuriyet dönemi sikkelerindeki gastronomik unsurlar da incelenerek daha geniş bir bakış açısı elde edilebilir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, M., İflazoğlu, N. & Canbolat, C. (2016). Avrupa aşçılık tarihi: Antik Yunan'dan sanayi devrimi'ne. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3 (1), s.54-62.
- Arslan, M. (1992). *Roman Coins*, Museum of Anatolian Civilizations, İstanbul. Turkish Republic Ministry of Culture. General Directorate of Monuments and Museum Publish.
- Albustanlıoğlu, T. (2019). Roma imparatorluğunda fırın organizasyonu ve ekmek üretimi: Pompei ekmeği örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7/2.s.1344-1366.

- Atlan, S. (1976). *1947-1967 Yılları Arasında Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler*. V.Dizi.Ankara. TTK Yayınları.
- Bakış, E. (2019). *Roma İmparatorluk Dönemi Erythrai Tarihi ve Sikkeleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Tarih Ana Bilim Dalı. Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul.
- Baydur, N. (1998). *Roma Sikkeleri*. İstanbul. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Büyükyörük, F. (2018). Antalya müzesi'ndeki roma imparatorluk dönemi side sikkeleri. *The Journal of MCRI Cedrus* VI.s.273-328.
- Beckmann, M. (2012). *Traianus and Hadrian. The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage* (ed. W.E. Metcalf). Oxford. Oxford University.
- Bennett, J. (1997). *Traianus, Optimus Princeps: A Life and Times*. London. Routledge.
- Bowman, A. (2013). *The Roman Agricultural Economy: Organization, Investment, and Production (Oxford Studies on the Roman Economy)*. Oxford. Oxford University Press.
- Bilici, M.A. (2002). *Ereğli (Heraclea) Müzesindeki Roma Sikkeleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, Konya.
- Billiard, R. (1913). *La Vigne dans l'Antiquité*. Lyon.Laffitte.
- Birley, A.R. (1966). *Marcus Aurelius*. New York: Routledge.
- Birley, A.R. (1997). *Hadrian Restless Emperor*. London: Routledge.
- BMCRE I. Mattingly, H. (1923). *Coins of the Roman Empire in the British Museum Volume I: Augustus to Vitellius*. London. British Museum.
- BMCRE II. Mattingly, H. (1930). *Coins of the Roman Empire in the British Museum Volume II: Vespasian to Domitian*. London. British Museum.
- BMCRE III. Mattingly, H. (1936). *Coins of the Roman Empire in the British Museum Volume III: Nerva to Hadrian*. London. British Museum.
- BMCRE IV. Mattingly, H. (1940). *Coins of the Roman Empire in the British Museum Volume IV: Antoninus Pius to Commodus*. London. British Museum.
- Cass. Dio. (1927). *Historia Romana* (çev. E. Cary). London: Harvard University Press.
- Columella. (1941). *On Agriculture, Volume I: Books 1-4*. (Çev. Harrison Boyd Ash). Loeb Classical Library 361. Cambridge, MA. Harvard University Press.
- Çiğirim, N. (2001). *Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar: Batı ve Türk Mutfacı'nın Gelişimi, Etkileşimi ve Yiyecek İçecek Hizmetlerinde Türk Mutfacının Yerine Bir Bakış*, Ankara.Türk Halk Kültürü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları.
- Civelek, A. (2013).Antik dönemde bereket boynuzu. *Arkeoloji ve Sanat*, 143. Mayıs-Ağustos. s.103-112.
- Civitello, L. (2004). *Cuisine and Culture: A History of Food and People*. New Jersey. John Wiley&Sons.

- Dalby, A.ve Grainger, S. (2001). *Antik Çağ Yemekleri ve Yemek Kültürü*. (Çev.B. Avunç). İstanbul. Homer Kitabevi.
- Düzgün, E.&Durlu Özkaya, F. (2015). Mezopotamya'dan günümüze mutfak kültürü, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 3/1. s.41-47.
- Elkins, N.T. (2017). *The Image of Political Power in the Reign of Nerva*. Oxford.Oxford University Press.
- Er, Y. (2006). *Klasik Arkeoloji Sözlüğü*. Ankara.Phoeix Yayınları.
- Eti,L.E. (2006). *Aigeai Sikkeleri (Roma İmparatorluk Dönemi)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Tarih Ana Bilim Dalı. Eskiçağ Tarihi Bölümü. İstanbul.
- Fears, J.R. (1981). The cult of virtues and roman imperial ideology. *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt*, 17, s.827-948.
- Flach, D. (1990). *Römische Agrargeschichte*. Munich. Beck.
- Finley, M.I. (2007). *Antik Çağ Ekonomisi (çev. H.P. Erdemir)*. İstanbul: Arkeolojive Sanat Yayınları.
- Gür, S. (1976). *Antik Sikkeler*. İstanbul. Met/Er Matbaası.
- Gürsoy, D. (2014). *Deniz Gürsoy'un Gastronomi Tarihi*. İstanbul. Oğlak Yayıncılık.
- Hollander, D.B. (2018). *Farmers and Agriculture in the Roman Economy*, London. Routledge Publish.
- Hopkins, K.(1980). Taxes and trade in the Roman Empire (200 B.C.-A.D. 400), *JRS (Journal of The Roman Studies)*70. s.101-125.
- Higginbotham, J. (1997). *Piscinae - Artificial Fishponds in Roman Italy*. Chapel Hill.
- Howgego, C., Heuchert, V. &Burnett, A. (2005). *Coinage and Identity in the Roman Provinces*. Oxford. Oxford University Press.
- Kaplan, M & Karaöz Arıhan, S. (2012).Antik çağdan günümüze bir şifa kaynağı: zeytin ve zeytinyağının halk tıbbında kullanımı. *Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*.52:2. 41-56.
- Keleş, V. & Çelikbaş, E. (2014). Parion Roma kolonizasyon sikkeleri. *Arkeoloji ve Sanat*. 145. Ocak-Nisan 2014.s.1-10.
- Kolendo, J.(1980). *L'Agricoltura nell'Italia romana*. Tecniche Agrarie e Progresso Economico Dalla Tarda Repubblica al Principato. Rome.Riuniti.
- Klawans, Z. (1959). *Roman Imperial Coins*. Racine, Second Edition. Wisconsin. Witman Publishing Company.
- Kron, G. (2008a). *The Much Maligned Peasant*. Comparative Perspectives on the Productivity of the Small Farmer in Classical Antiquity. (Northwood, S. ve De Ligt, L. ed. İçinde). People, Land, and Politics: Demographic Developments and the Transformation of Roman Italy 300 BC - AD 14: Leiden. Brill.
- Kron, G. (2008b). *Animal Husbandry, Hunting, Fishing and Pisciculture*, (J.P. Oleson, ed.içinde) The Oxford Handbook of Engineering and Technology in the Classical World. New York. Oxford University Press.
- LIMC I. (1981-2009). *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*. Zurich: Artemis Publish.

- MacCulloch, H. (2017). *Tiberius Gracchus, an Historical Tragedy*, London. Leopold Classic Library Publish.
- Natale, D. (2014). *The ancient distribution of bluefin tuna fishery: how coins can improve our knowledge*. Madrid. Spain. SCRS/2013/141. Collect. Vol. Sci. Pap. ICCAT, 70(6).s.2828-2844.
- Odabaşı, F. (2019). *Rönesans Dönemi “İyi İmparatorlar” Kavramının Roma İmparatorluk Sikkelerinde İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Onhan, M., Yıldız, Z. & Güneş, İ. (2018). *Turizm Sektörünün Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme İlk Çağdan 19. Yüzyıla*. Ankara. Berikan Yayınevi.
- Özbay, D. (2019). *Anamur Müzesi’nde Yer Alan Bir Grup Roma İmparatorluk Dönemi Sikkesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir Tarihi Bölümü.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 11(1):327.
- Rathbone, D.W. (1991). *Economic rationalism and rural society in third-century A.D. Egypt. The Heroninos archive and the Appianus estate*. Cambridge. Cambridge University Press.
- RIC I. Sutherland, C.H.V. (1984). *The Roman Imperial Coinage*. Volume I: From 31 BC to AD 69 (ed. C.H.V. Sutherland ve R.A.G. Carson) Revised edition. London. Spink Publish.
- RIC II. Mattingly, H. & Sydenham, E. (1926). *The Roman Imperial Coinage*. Volume II: Vespasian to Hadrian. London. Spink Publish.
- RIC III. Mattingly, H. ve Sydenham, E. (1930). *The Roman Imperial Coinage*. Volume: III: Antoninus Pius to Commodus. London. Spink Publish.
- Rowan, C. (2013). *Imaging the Golden Age: The Coinage of Antoninus Pius*. Papers of the British School at Rome, 81. s. 211-246.
- Saltuk, S. (1997). *Arkeoloji Sözlüğü*. İstanbul. İnkılap Kitabevi.
- Schmidt-Dick, F. (2002). *Typenatlas der römischen Reichsprägung von Augustus bis Aemilianus*. Wien. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- SHA (1921). *Historia Augusta, Hadrian. Aelius. Antoninus Pius. Marcus Aurelius. L. Verus. Avidius Cassius. Commodus. Pertinax. Didius Julianus. Septimius Severus. Pescennius Niger. Clodius Albinus* Volume I (çev. D. Magie). Loeb Classical Library 139. Cambridge. Harvard University Press.
- Söylemez, H. (2015). *Antik Romada yaşam ve Roma ailesinin bir günü*. Akdeniz Üniversitesi. Edebiyat Fakültesi. Eski Çağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü. Antalya.
- Sirago, V.A. (1995). *Storia Agraria Romana*, 2 Vols. Naples. Liguori.
- Sümer, T. (2013). *Hacıbektaş Arkeoloji ve Etnografya Müzesi’nde Bulunan Roma İmparatorluk Dönemi Sikkeleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Stevenson, W., Smith, R. ve Madden, F. (1889). *A Dictionary of Roman Coins*. London. George Bell and Sons.

- Strauss, A., Corbin, J. (1990). Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques. New Delhi: SAGE Publications.
- Tekçam, T. (2007). *Arkeoloji Sözlüğü*. İstanbul. Alfa Yayıncılık.
- Tekin, O. (1994). *Eskiçağda Para. Antik Nüsmatiğe Giriş*. İstanbul: Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Tekin, O. (2008). *Antik Nüsmatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar)*. İstanbul. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Tchernia, A. (1986). *Le vin de l'Italie romaine: essai d'histoire économique d'après les amphores*. Rome. Ecole Française de Rome.
- Tülay, A.S.(2001). *Genel Nüsmatik Sözlüğü*. İstanbul. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Weinstock, S. (1957). Victor and invictus. *The Harvard Theological Review*, 50, s.211-247.
- White, K.D. (1970). *Roman Farming*. London. Thames and Hudson.
- Woytek, B. (2010). Die Reichsprägung des Kaisers Traianus (98-117) 2 vols. Moneta Imperii Romani 14, Wien. Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Zanker, P. (1988). *The Power of Images in the Age of Augustus* (çev. A. Shapiro). Michigan. Michigan Press.

İnternet Kaynakça

- Ancientcoins, (Erişim tarihi 08.10.2019). www.ancientcoins.ca/RIC/
- Arkeolojik Haber, (Erişim tarihi: 14.11.2019). <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-simpulum-7816/>
- Coin Archives, (Erişim tarihi: 19.12.2019). www.coinarchives.com
- Forum Ancient Coins, (Erişim tarihi: 14.11.2019). www.forumancientcoins.com
- Numismatics, (Erişim tarihi: 10.11.2019). www.numismatics.org.
- Wildwinds, (Erişim tarihi: 21.12.2019). www.wildwinds.com

Gastronomic Elements in Roman Imperial Coins

Tulga ALBUSTANLIOĞLU

Baskent University, Faculty of Arts, Design and Architecture, Ankara/Turkey

Hakan GÜLEÇ

Baskent University, Institute of Social Science, Ankara/Turkey

Extensive Summary

In a wide geographical area the Roman Empire which left its mark on a certain period reached, Romans interacted with different civilizations such as the Carthaginians, the Celts, the Germanians, the Egyptians, the Persians and Hellenes culturally, artistically and commercially. This interaction is a structure living from the past to the present and it shows itself in the field of gastronomy. It is known that Anatolian Cuisine contributed to development of Egyptian cuisine, that accordingly, it affected Ancient Hellenistic Cuisine on which foundations of cuisines of many countries were based and after then; it became a source of inspiration from Roman, after that Italian, French and afterwards, British Cuisine. It can be said that cuisine cultures of societies reflecting their selves form as a result of all these interactions. In order for ancient cultures to be understood better, objective values which left marks on that era such as paintings, statues, architectural works and written texts etc. must be examined (Bowman, 2013, s. 15-18.). Coins used anciently give information about social, economic and cultural structure of the society in that period and enable us to understand and interpret them better. At its peak, Roman Empire had a diversified agricultural regime which was as intensive as any preindustrial society. Existence of wide and rich urban markets for various basic foods, excellent transportation infrastructure, and reliability of trade and easiness of marine transportation encouraged effective agricultural production levels in the Empire and beyond. Main agricultural techniques, transformation of animal husbandry, product rotations, heavy fertilization, drainage and irrigating, pruning, budding and production of improved feed crop were applied in impressive scale. Some states, especially North France, Germany, Egypt, North-west Spain, Philistines and Anatolia were urbanized less. Even though they were not completely integrated with Greek-Roman-intense combined agricultural model, animal husbandry, new products and new agricultural techniques and the most important of all, agricultural products made fast progress in the states as a natural result of economic power of the Empire. Imagining there are about thirty states on the same area will be sufficient for us to understand the size and power of Roman Empire at that time better. At the end of the research, various gastronomic elements of that era were found on Ancient Roman coins. They are herbs such as wheat, flower, fruit, poppy, corn, pomegranate, cinnamon, cereal etc. and animals such as horse, fish, camel, pig, heifer, pigeon, cow, bull, goat, deer, peacock, crab etc. as well as kitchen tools and equipment such as knife, scoop, altar, water cup and pitcher etc. Farming carried out around cities was depicted as cultivating lands with primitive plows (Hollander, 2018, s. 65-48). A diet of the society was shown with fishing. Emperors were depicted with bread and abundance and generosity were emphasized. Some cities (Side; pomegranate, Ephesus; honey) came to the forefront with agricultural products of the area. Gastronomic values were seen in Gods and Goddesses which are belief elements of pagan culture. *Dionysos* (Goddess of wine) is depicted with wine, *Fides* (trust and good faith) with grains, *Pax* (Goddess of Peace) with olive branch. In the personifications used on the back of coins, *Concordia* which shows unity and integrity (concord and harmony) is shown with horn of plenty, *cornucopia*, *Felicitas* (happiness) with apple, *Fortuna* (destiny, luck) with

olive branch, horn of plenty, *patera* and ship's female rudder. Imperial policy, which is indispensable part of administrative tradition of Rome, can be followed without interruption through coin types during the reign of *Nerva*, *Hadrianus* and *Antoninus Pius* during which military activities were not at the forefront except for the reigns of *Traianus* and *Marcus Aurelius*. Coin types which reflected social-oriented policies such as Rome-focused cereal aids, tax reliefs under the reign of Emperor *Nerva* who was the Emperor between 96-98 were preferred (Kron, 2008b, s. 95-101). In this period, when there was no military activity in foreign policy, social peace was re-established and related *Aequitas*, *Fortuna*, *Libertas*, *Salus* personifications were depicted. Traces of suppressive ruling applied in the reign of Emperor *Domitianus* were tried to be eliminated with *Libertas* personification. However, *Victoria* and *Pax* coins continued to be used as a part of imperial tradition in Rome. Reflections of imperial tradition starting and continuing with *Augustus* show themselves in coin depictions especially in which *Augustus* was divinized (Elkins, 217, s. 75). Although Emperor *Nerva* was stated as a name closed to Senate, rather than army, concord between the army and *Nerva* was wanted to be shown via *Concordia* depicted coins, because the army was the most important organs of the Empire. *Hadrianus*, who came to the power after *Traianus*, tried to protect the wide borders reached. War Economy, especially in *Traianus* Period, put Roman Empire in difficult situation. By forgiving tax debt and working on urban development in states, *Hadrianus* tried to stop the rot. The concord and happiness messages the period brought with *Salus*, *Pax*, *Concordia* and *Felicitas* personifications took place on coins.

Antoninus Pius who came to the power after *Hadrianus*, gave more importance to social matters than military movement and dealt with precautions aimed at removing economic difficulties. *Pax*, *Aequitas*, *Munificentia* and *Tranquillitas* are among those depicting this philosophy. he strictly paid attention to prevent shortage of cereal and distributed congiarium in large amounts. These aids were shown with *Liberalitas* depiction on the coins after the reign of *Marcus Aurelius*. Also, Personifications of *Annona* and *Liberalitas* were often used on coins. As seen on *Liberalitas* coins in Rome, *Marcus Aurelius* who drew an Emperor Image dealing with social matters was compelled to rule the Army as a result of death of Lucius Verus and riots after then (Rowan, 2013, s. 211-246). Characteristic feature of the period considered as “Good Emperors, *Victoria* and thought of global peace environment “*Pax*” which was wanted to be enabled show themselves on coins in the intervals involving periods of *Nerva* and *Marcus Aurelius* as a part of tradition of the state without considering policies the emperors followed. The loss of Value in Roman Money seen after *Augustus* Period also continued in the period called “Good Emperors” (Finley, 2007. s. 93, 2010). Emperors tried to bring down the inflation rate they suffered from during their periods with various economic precautions such as tax reliefs, social aid institutions, maintenance activities etc. Coins of ancient period can be considered as written texts. So, a number of gastronomic elements on coins enable Food & Beverage Culture of the era to be understood.